

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РАННЬОМОВНОАНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ З КЛАУЗАЛЬНОЮ КОМПЛЕМЕНТАЦІЄЮ

PRAGMATIC POTENTIAL OF EARLY MODERN ENGLISH SENTENCE WITH CLAUSAL COMPLEMENTATION

Тугай О.М.,

orcid.org/0000-0001-9831-2288

аспірант кафедри германської філології

Інституту філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

Дослідження спрямоване на вивчення прагматичних характеристик речень вольової цілеспрямованості із фінітною / нефінітною клаузальною дієслівною комплементарією у ранньомовноанглійській мові. Проаналізовано інтенційний зміст мовленнєвої комунікації у складнопідрядних та інфінітивних реченнях із дієсловами волевиявлення. Встановлено типологію досліджуваних речень-висловлень у прагматичному аспекті, власне *директиви* (*ін'юнктиви, реквестиви*), *декларативи* (*дезидеративи, промісиви*), *інтерогативи* (*квеситиви*), *перформативи*. Висловлення-директиви актуалізуються такими дієсловами волевиявлення, як *command, order, charge, appoint, ask, request, beg, pray, entreat*. Вони реалізують непрямі директивні мовленнєві акти з іллокутивною силою команди, прохання. Висловлення-декларативи реалізуються вольовими предикатами *want, wish, desire, hope, promise, swear* із актуалізацією прямих / непрямих декларативних мовленнєвих актів потенційно бажаних або обіцяних дій. Вони виражають іллокутивні акти бажання, обіцянки. Висловлення-інтерогативи засвідчено у ранньомовноанглійських реченнях із такими дієсловами, як *want, determine, instruct, choose, advise, ask* для того, щоб здійснити непрямі мовленнєві акти квеситиви з іллокутивною силою інформаційного запиту та мотивації до відповіді. Висловлення-перформативи із матричними дієсловами *command, pray, bid, wish, want, desire* актуалізують прямі мовленнєві акти волітвної перформативної функції та іллокутивні акти наказу, бажання, прохання. Визначені прагматичні типи експлікуються переважно у комплексних структурах із предикативною інфінітивною або фінітною реченнєвою комплементарною клаузами. Схарактеризовано прагматичний потенціал іллокутивних актів *наказу, команди, прохання, бажання, обіцянки, питання, запиту* із відповідними матричними предикатами. Прагматична іллокутивна сила досліджуваних висловлень визначає відповідний мовленнєвий акт із імплементацією реченнєвої дії. Визначено та доведено експлікацію різних типів іллокутивних актів із волітвальною функцією залежно від семантики головних дієслів як прямих / непрямих мовленнєвих актів із реалізованістю / нереалізованістю комунікативної інтенції мовця та потенційної актуалізації ситуації висловлення як *realis / irrealis* дії.

Ключові слова: прагматичний потенціал, мовленнєвий акт, іллокутивний акт, прагматичний тип висловлення, клаузальна комплементарія.

The paper focuses on studying the pragmatic peculiarities of volitive purposeful sentences with finite / non-finite clausal verb complementation in Early Modern English. The intentional nature of speech communication in complex and infinitive sentences with verbs of will is analysed. The typology of the researched sentences-utterances in the pragmatic aspect is established. The investigated pragmatic types are defined as *directives* (*commands, requests*), *declaratives* (*desideratives, promises*), *interrogatives* (*quesitives*), *performative sentences*. Directive utterances are actualized by such volitional verbs as *command, order, charge, appoint, ask, request, beg, pray, entreat*. They realize indirect directive speech acts with illocutionary force of command, request. Declarative utterances are realized by willing verbs *want, wish, desire, hope, promise, swear* with actualization of direct / indirect declarative speech acts of potential desirable or promised actions. They express illocutionary acts of desire and promise. Interrogative utterances are witnessed in Early Modern English sentences with such verbs as *want, determine, instruct, choose, advise, ask* in order to realize indirect quesitive speech acts with illocutionary force of information request and motivation to the answer. Performative utterances with matrix verbs *command, pray, bid, wish, want, desire* are actualized as direct speech acts of volitional performative function and illocutionary acts of commandment, desire, request. The defined pragmatic types are explicated preferably in complex structures with predicative infinitive or finite sentence complementary clauses. The pragmatic potential of illocutionary acts of *order, command, request, desire, promise, question, inquiry* with the corresponding matrix volitional predicates is delineated. Pragmatic illocutionary force of the researched utterances defines the appropriate speech act with implementation of the sentence action. Depending on the verbs semantics explication of various illocutionary acts with volitional function as direct/indirect speech acts with the realization / unrealisation of the speaker's communicative intention and the potential actualization of the utterance situation as *realis / irrealis* of the action is proved and outlined.

Key words: pragmatic potential, speech act, illocutionary act, pragmatic type of the utterance, clausal complementation.

Постановка проблеми. У сучасній прагмалінгвістиці наукове вивчення мовних явищ, зокрема мовлення та мовленнєвої діяльності комунікантів, набуває дедалі більшої актуальності. Особлива увага приділяється дослідженням

специфіки різних прагматичних типів висловлень у комунікативному синтаксисі, що стало об'єктом широкого наукового зацікавлення у другій половині XX ст. Теоретична лінгвістика висуває гіпотезу, що прагматичні аспекти мови найпо-

вніше виявляються у межах мовленнєвих актів (далі – МА), які акумулюють низку прагматичних чинників (Дж. Серль, І.С. Шевченко, І.П. Сусов, В.В. Богданов) [2, с. 131].

За останні десятиліття традиційна англістика накопичила певний науковий досвід стосовно процесів мовленнєвої діяльності людини у висловленнях різної прагматичної спрямованості. Але у контексті прагматичного потенціалу мовних одиниць недостатньо висвітленими, на нашу думку, виявляються питання комунікативно-прагматичного аспекту функціонування речень із фінітними / нефінітними дієслівними комплексами у синхронії, власне ранньомовноанглійському періоді, та чітке визначення МА речень-висловлень прояву волі суб'єкта на основі семантичного та комунікативного навантаження матричних дієслів. Це і є певною лакуною порушеної проблематики аналізу досліджуваних речень. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного об'єктивного аналізу ранньомовноанглійського речення із сентенційною та інфінітивною комплементною клаузою з погляду комунікативної складової частини, інтенційного змісту висловлення у річці прагмалінгвістичної парадигми з урахуванням семантики цілісної структури мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Нині українська та зарубіжна прагматика вже сформувала численний доробок наукових праць, що аналізують речення як окрему комунікативну одиницю або висловлення у межах теорії МА. Так, у зарубіжній англістиці новаторами провідних ідей теорії МА були Дж.Л. Остін, Дж.Р. Серль, П.Ф. Стросон, Дж.Н. Ліч, Д. Вундерліх, В.В. Богданов, І.П. Сусов, котрі звертали увагу насамперед на класифікацію МА, природу іллокутивних актів і мовленнєву комунікацію у реченні сучасної англійської мови. В українській лінгвістиці їхніми послідовниками стали Г.Г. Почепцов, І.С. Шевченко, Н.Ф. Гладуш, Ф.С. Бацевич, А.П. Загнітко, Г.І. Приходько, Л.П. Калитюк, О.І. Кхеліл, А.П. Очковська, А.В. Сітко, Л.В. Михайлова із розробкою власних досліджень різних прагматичних аспектів англійських речень у фреймі цієї теорії. Зокрема, Г.Г. Почепцов, Ф.С. Бацевич, А.П. Загнітко зробили значний внесок у загальні теоретичні проблеми комунікативного синтаксису, його концептуально-методологічні засади та вивчення речення в аспекті лінгвістичної прагматики. І.С. Шевченко, Л.П. Калитюк сконцентрували увагу на дослідженні прагматичних типів питальних речень у діакронії. А.В. Сітко відтворила

комунікативне навантаження сучасних англійських інтерогативних конструкцій у перекладі. Г.І. Приходько, Л.В. Михайлова, Н.Ф. Гладуш, Л. Гнатюк надали перевагу прагмасемантичним різновидам МА у процесі еволюції та на сучасному етапі розвитку англійської мови.

Постановка завдання. *Об'єктом* наукової розвідки є речення зі складною клаузуальною комплементациєю дієслів волевиявлення у ранньомовноанглійській мові. *Предмет* дослідження складають прагматичні характеристики досліджуваних речень-висловлень у синхронії. *Метою* статті є окреслення комунікативно-інтенційного змісту складнопідрядних та інфінітивних речень із дієсловами прояву вольового значення та їхнього прагматичного потенціалу. Досягнення мети розвідки передбачає реалізацію таких **завдань**: 1) схарактеризувати прагматичні типи речень зі складною комплементациєю ранньомовноанглійського періоду; 2) з'ясувати особливості прагматичного потенціалу висловлень у складних та інфінітивних реченнєвих комплексах із дієсловами волевиявлення. *Матеріалом* дослідження послуговували речення вольової семантики у ранньомовноанглійській мові, відібрані з корпусу творів В. Шекспіра.

Виклад основного матеріалу. Історична прагмалінгвістика є одним із напрямів комунікативно-функціональної парадигми сучасного мовознавства, що досліджує прагматичні характеристики мовленнєвої комунікації в історичному розвитку. Історична прагматика розуміє комунікацію як систему та вивчає постійні та змінні елементи МА та дискурсу, розглядає динамічні процеси у вербальній комунікації як результат саморозвитку мови та змін комунікативних потреб, що зумовлені динамікою культури, суспільства [12, с. 14].

Дослідження прагматичних аспектів речень-висловлень репрезентує важливу сферу мовних знань у сучасній лінгвістиці. Кожне речення-висловлення є засобом реалізації відповідного МА та співвідноситься з певною комунікативною інтенцією мовця [6, с. 33]. На думку Т. ван Дейка, МА є складовою частиною комунікативного акту, де адресант (мовець), породжуючи комунікативну одиницю (висловлення), здійснює певну дію, тобто про щось повідомляє. Отже, МА – це цілеспрямована мовленнєва дія, котра реалізується відповідно до принципів і параметрів мовленнєвої поведінки, прийнятих у суспільстві [2, с. 132]. У концепції МА кожне речення розглядається як засіб реалізації відповідного МА, який узгоджується з комунікативною метою адресанта як дія в контексті комунікативного наміру

[11, с. 191]. У реальному ж спілкуванні реалізація речення безпосередньо пов'язана з наданням йому *іллокутивної сили* або *іллокутивності*, тоді як локутивна сила міститься лише в когнітивному змісті речення та може бути актуалізована у вимові речення заради самої вимови [10, с. 167; 14, с. 434]. Г.І. Приходько відзначає, що *іллокутивність* як категорія МА репрезентує об'єднання двох властивостей, зокрема семантичної функції висловлення, яке створює відповідний тип відношень, прав і зобов'язань між комунікантами, та первинності або ієрархічності іллокутивного значення, що визначається на правах часткового входження іллокутивно-тематичного значення у склад референційного. *Іллокутивність* є частиною загального прагматичного значення й охоплює інтеракціональні, інтерпретаційні сфери такого значення [15, с. 32].

Традиційна лінгвістика розмежовує поняття локуції, іллокуції та перлокуції. *Іллокутивний акт* є одним із трьох компонентів МА та постає поряд із локуцією та перлокуцією. Якщо локутивний акт зіставляє висловлення з дійсністю, то перлокутивний акт відображає можливі або вже здійснені результати МА. Відповідно іллокутивний акт є втіленням у висловленні певної комунікативної інтенції мовця [9, с. 123]. Під час вимовляння окремого акту здійснюється референція мовця на адресата та предикація дії, що об'єднує загальний зміст речення. Повний зміст іллокутивного акту визначається судженням і пропозицією, які є частиною його здійснення. Іллокутивний акт слід відокремлювати від його пропозиційного змісту, де референція та предикація визначаються як пропозиціональний показник, а сила висловлення – як показник іллокутивної функції [17, с. 155–157]. На цьому наголошує і Н.Ф. Гладуш, зазначаючи, що висловлення є мовленнєвою дією адресанта із направленістю на адресата. Здійснюючи мовленнєву дію, мовець використовує різні за співвідношенням «форма – зміст» і «форма – вживання» висловлення, які складаються із власне акту його вимовляння, або локутивного акту, й акту здійснення мовленнєвої дії шляхом промовляння висловлення, або іллокутивного акту. У лінгвістиці перше висловлення отримало назву прямого МА, тоді як друге – непрямого [5, с. 7].

Дж. Серль розмежовує іллокутивні дієслова та іллокутивні акти, зазначаючи, що варіювання останніх залежить від суттєвих вимірів висловлення, таких як відмінності стосовно мети або наміру певного акту, розбіжності у пропозиційному змісті, які визначаються його *іллокутивною силою*, розбіжності між актами, де іллокутивне

дієслово вживається або не вживається перформативно [16, с. 171–178]. За Дж. Серлем, будь-яке висловлення пов'язане з різними МА, де англійські дієслова на кшталт *warn, order, command, request, promise* тощо репрезентують іллокутивну мету мовця [17, с. 151]. Е. Вендлер слушно зауважує, що *іллокутивною метою* МА є ментальний акт, здійснення якого вимагає мовець від слухача, або ментальний стан, котрий мовець має намір застосувати до слухача [4, с. 243]. У класифікаційних побудовах прагматичних типів реченнєвих утворень *іллокутивність* розуміється як різновид прагматичного значення тих одиниць, які розкривають відношення між носієм інформації та його функцією, тобто між використанням комунікативної одиниці та результатом такого вжитку, де зміст іллокутивного, інтенціонального, комунікативно-функціонального характеру окремого типу висловлення залежить від критеріїв, закладених в основу відповідної типології [15, с. 32].

Таким чином, із позиції іллокутивності або іллокутивної функції, сили та мети постулюємо досліджувані дієслова волевиявлення у ранньоновоанглійській мові як такі, що належать до англійських дієслів іллокутивних актів. Спираючись на таксономію МА Дж. Серля, Г.Г. Почепцова, І.С. Шевченко, В.В. Богданова, розмежовуємо мовленнєві іллокутивні акти прояву волі суб'єкта на *директивні, декларативні, інтерогативні, перформативні МА*, що реалізуються у мовленні іллокутивними дієсловами волевиявлення відповідного типу [14, с. 434–435; 19, с. 96–130]. Вважаємо за доцільне аналізувати прагматичне функціонування складних речень у ранньоновоанглійській мові на основі семантичної класифікації значень дієслів прояву волі залежно від інтенційного змісту повідомлення.

На матеріалі пам'яток ранньоновоанглійської мови, власне творів В. Шекспіра, нами було зафіксовано функціонування різних прагматичних типів висловлень у реченнях із фінітними, інфінітивними комплементарними конструкціями дієслів волевиявлення: *директиви (ін'юнктиви, реквестиви), декларативи (дезидеративи, промісиви), інтерогативи (квеситиви) та перформативи*.

Схарактеризуємо досліджувані речення, які позначають висловлення актів *наказу, команди, прохання, бажання, обіцянки, питання, запити* тощо.

– **висловлення-директиви як непрямі МА:**

Директив – це прагматичний зміст речення, комунікативно-інтенційним змістом якого є пряме спонукання адресата до дії [9, с. 124; 14, с. 442].

Характерною особливістю директивних висловлень-речень із дієсловами *команди, наказу, прохання, запиту* є той факт, що вони реалізують *непрямі МА* директиви із направленістю на адресата та спонукання його до виконання дії. Нами засвідчено, що висловлення-директиви з корпусу творів В. Шекспіра реалізуються такими дієсловами волевиявлення, як *command, order, charge, appoint, ask, request, beg, pray, entreat* та експлікуються переважно у складних комплементарних структурах із предикативною інфінітивною або сентенційною клаузами.

Розмежовуємо *МА директиви* на дві категорії, власне *МА ін'юнктиви* та *МА реквестиви*. *МА ін'юнктиви* експлікуються у складнопідрядних або інфінітивних реченнях із дієсловами наказу, команди, примусу *command, order, charge, appoint, bid, force*. Основним змістом *ін'юнктиву* є суворий наказ адресату, який не передбачає варіантів його скасування [10, с. 168].

(1) *Desdemona*: “He hath commanded me to go to bed, And bade me to dismiss you” (Shakespeare, *Othello*, IV, III, 13) [21, с. 1861]. – «Він наказав мені лягати спати та змусив мене відпустити тебе».

У реченні (1) директивні висловлення визначаємо як непрямі *МА* з іллокутивною силою наказу та примусу, що реалізується дієсловами *commanded* та *bade* відповідно. Пропозиційний зміст спрямований на адресата з метою здійснення наказу, примусу й експлікується інфінітивним реченням. Позиція суб'єкта мовлення виявляється обов'язковою для об'єкта, який повинен виконати наказову дію. Ситуацію характеризуємо як реальну виконану завдяки експлікації висловлення *МА* у претеритному індикативі *Past Simple* та присутності адресата дії *те*, котрий уже виконав цю директиву. Прагматичний потенціал цього речення визначаємо як: висловлення-директив – непрямий *МА ін'юнктив* – реаліс.

Нагадаємо, що директивні *МА* дозволяють вирішити комунікативну задачу спонукання адресата до дії, що здійснюється безпосередньо через вираження різних характеристик і параметрів ситуації цих мовленнєвих актів, власне умов його успішного здійснення [5, с. 12]. Наступні приклади (2) – (6) із дієсловами прояву волі *order, charge, appoint, bid, force* реалізують *МА ін'юнктив* із відповідною іллокутивною силою наказу, призначення та пропозиційним змістом спонукання слухача до виконання пропонованої дії, де реалізованість / нереалізованість наказу або примусу залежить від часової експлікації матричного дієслова волевиявлення мовця.

(2) *Diana*: “When midnight comes, knock at my chamber-window: I'll order take my mother shall not hear” (Shakespeare, *All's Well That Ends Well*, IV, II, 54–55) [21, с. 672]. – «Коли настане ніч, постукай у моє віконце, і я накажу, щоб моя мати не почула».

(3) *Countess*: “I charge thee, As heaven shall work in me for thine avail, To tell me truly” (Shakespeare, *All's Well That Ends Well*, I, III, 190) [21, с. 645]. – «Я доручаю тобі, як небеса будуть працювати в мені на твою користь, сказати мені правду».

(4) *Jack Cade*: “Thou hast appointed justices of peace, to call poor men before them about matters they were not able to answer” (Shakespeare, *King Henry VI*, Part II, IV, VII, 45–47) [21, с. 870]. – «Ти призначив суддів миру покликати бідних людей стосовно справ, на які вони не змогли надати відповідь».

(5) *Albany*: “The king is come to his daughter, With others whom the rigour of our state Forced to cry out” (Shakespeare, *King Lear*, V, I, 21–22) [21, с. 1938]. – «Король має прийти до своєї дочки з іншими людьми, кого суворість нашої держави примусила волати».

(6) *Suffolk*: “You bade me ban, and will you bid me leave?” (Shakespeare, *King Henry VI*, Part II, III, II, 333) [21, с. 859]. – «Ти велів мені накласти заборону, але чи ти накажеш мені піти?».

МА реквестиви охоплюють комунікативно-інтенційний зміст прохання [10, с. 168]. За класифікацією директивних *МА* О.І. Беляєвої, реквестивний *МА* – це директивний *МА*, у якому пріоритетну позицію займає адресат, котрий контролює виконання дії, що є бенефактивною для мовця [3, с. 89].

Корпус творів ранньомовноанглійської мови засвідчує: *МА реквестиви* реалізуються у складних конструкціях із інфінітивною та фінітною клаузами. Висловлення-реквестиви виражають непряме ввічливе прохання або запит до виконання дії й актуалізуються *непрямими МА* із предикатами волевиявлення *ask, beg, request, beseech, pray, entreat* у головному реченні.

(7) *The Princess*: “I thank you, gracious lords, For all your fair endeavours; and entreat, Out of a new-sad soul, that you vouchsafe In your rich wisdom to excuse or hide” (Shakespeare, *Love's Labour's Lost*, V, II, 739–742) [21, с. 226]. – «Дякую вам, благодійні лорди, за всі ваші добрі справи, та благаю всією сумною душею, щоб ви своєю багатою мудрістю гарантували прощення або прихисту».

Речення (7) репрезентує ввічливе благання принцеси до лордів гарантувати їй прощення або надійного сховища. Головне дієслово *entreat* воло-

діє директивною іллокутивною силою прохання та виражає запит щодо здійснення ситуації у підрядній клаузі. Експлікація висловлення у презентному індикативному часовому вимірі у головному реченні та претериті у підрядній клаузі вказує на нереалізовану ситуацію, яка може бути виконаною за певних умов. Реквестивне висловлення маніфестуємо як непрямий МА із іллокутивною силою прохання. Прагматичний потенціал прикладу (7) окреслюємо як: висловлення-директив – непрямий МА реквестив – ірреаліс.

У прикладах (8) – (9) засвідчуємо реалізацію директивного речення як непрямого МА реквестиву із відтінком пропозиції прохання за допомогою дієслів волевиявлення *beseech, entreat, pray*.

(8) *Anne Bullen: "Beseech your lordship, Vouchsafe to speak my thanks"* (Shakespeare, *King Henry VIII*, II, III, 70–71) [21, с. 1373]. – «Благаю вашу величність удостоїти мене висловити мою подяку».

(9) *Gloucester: "Entreat her not the worse in that I pray You use her well: the world may laugh again"* (Shakespeare, *King Henry VI, Part II*, II, IV, 81–82) [21, с. 845]. – «Благаю, вона не є гіршою, та я молю Вас поводитися з нею добре, адже світ може висміяти її знову».

– висловлення-декларативи як прями / непрямі МА:

Висловлення із декларативною функцією належать до декларацій, які встановлюють відповідності між пропозиційним змістом і реальністю [8, с. 59]. У нашій праці розмежуємо висловлення-декларативи на МА дезидеративи та МА промісиви. До першої категорії відносимо речення з дієсловами прояву бажання, такими як *want, wish, desire, hope*. Другу категорію охоплюють речення з дієсловами висловлення-обіцянки, клятви *promise, swear*. Значення дезидеративності виражає декларування потенційної бажаної або навмистої дії та експлікує бажання як намір дії з основною властивістю інтенціональності. Розрізняють пряме та непряме значення дезидеративності, де прямим змістом володіють тільки я-висловлення. Інші висловлення (*він / вона* – висловлення) вважаються непрямыми значеннями [1, с. 75–76]. Відповідно розрізняємо висловлення-дезидеративи як прями та непрямі МА. Використовуючи непрямі МА, мовець розраховує на мовні й позамовні знання співрозмовника [8, с. 59].

Як фіксує матеріал дослідження, у ранньоніоанглійській мові МА дезидеративи реалізуються у складних реченнях із об'єктними інфінітивними або реченнєвими компонентами дієслів прояву бажання *want, wish, desire, hope*.

(10) *Pericles: "Were my fortunes equal to my desires, I could wish to make one there"* (Shakespeare, *Pericles*, II, I, 17–18) [21, с. 2225]. – «Якщо би моя вдача дорівнювала моїм бажанням, я би забажав здійснити одне з них».

У реченні (10) засвідчуємо висловлення бажання *Периклом* як суб'єктом дії за допомогою дієслова волевиявлення *wish* із дезидеративною семантикою, що експлікує пряме значення та визначається як прямий МА із іллокутивною силою бажання. Комунікативна інтенція мовця направлена на здійснення потенційної дії, вираженої інфінітивним компонентом *to make*. Метою реалізації цієї дії бажання є її виконання власне мовцем. Експлікація висловлення у суб'юнктиві визначає ситуацію як потенційну нереалізовану. Прагматичний потенціал прикладу (10) окреслюємо як: висловлення-декларатив – прямий МА дезидератив – ірреаліс.

Відмінність наступного прикладу (11) МА дезидеративу полягає в тому, що висловлення значення бажання дієсловом *desires* є непрямим МА, де мовець *Montjoy* непрямим повідомляє про бажання констебля як суб'єкта головної дії, комунікативна інтенція якого направлена на слухача *thee* стосовно виконання дії, яка реалізується фінітним комплементарним реченням. Вираження модально-часової парадигми головного предиката у презентному індикативі позначає ситуацію як потенційну реальну із направленістю на майбутнє виконання. Прагматичний потенціал речення (11) окреслюємо: висловлення-декларатив – непрямий МА дезидератив – реаліс.

(11) *Montjoy: "The constable desires thee thou wilt mind Thy followers of repentance"* (Shakespeare, *King Henry V*, IV, III, 84–85) [21, с. 1325]. – «Констебль бажає тобі, щоб ти пам'ятав про твоїх послідовників покаяння».

Речення (12) – (15) репрезентують експлікацію висловлень-дезидеративів за допомогою дієслів волевиявлення бажання *wish, desire, want, hope* як прямих або непрямих МА із ненаправленістю / направленістю на адресата відповідно.

(12) *Othello: "Ay; you did wish that I would make her turn"* (Shakespeare, *Othello*, IV, I, 265) [21, с. 1855]. – «Гей, ви дійсно забажали, щоб я повернув її».

(13) *Antony: "For I spake to you for your comfort; did desire you To burn this night with torches"* (Shakespeare, *Antony and Cleopatra*, IV, II, 40) [21, с. 2053]. – «Я говорив з вами задля комфорту та забажав, щоб ви запалили цю ніч факелами».

(14) *Menenius: "He wants nothing of a god but eternity and a heaven to throne in"* (Shakespeare,

Coriolanus, V, IV, 26) [21, с. 2147]. – «Він хоче від Бога вічності та від небес посісти на трон».

(15) *Page*: “*I hope this reason stands for my excuse*” (Shakespeare, *The Taming of the Shrew*, Induction II, 126) [21, с. 128]. – «Я сподіваюсь, що це переконання виправдовує мене».

МА промісив пов’язаний із реченнями-обіцянками, де основним комунікативно-інтенційним змістом виступає віднесення дії до майбутнього. Автор висловлення виступає гарантом реальності обіцяного [9, с. 124]. З корпусу творів В. Шекспіра засвідчуємо експлікацію МА промісиву в інфінітивних комплексах із дієсловами *promise*, *swear*.

(16) *Armado*: “*I have promised to study three years with the duke*” (Shakespeare, *Love’s Labour’s Lost*, I, II, 38) [21, с. 185]. – «Я пообіцяв навчатися три роки з герцогом».

Речення (16) репрезентує висловлення-промісив із іллокутивною функцією обіцянки виконання дії, що актуалізується інфінітивною клаузою. Іntenційний зміст пропозиції обіцянки стосується майбутнього, незважаючи на граматичне вираження предиката у презентному перфектному часі. Суб’єкт дії *Армадо* пообіцяв навчатися три роки з герцогом, де його комунікативна інтенція стосується майбутньої реалізації. Ситуацію постулюємо як потенційну ірреальну стосовно виконання інфінітивної дії, але реалізовану щодо пропозиції. Цей МА детермінуємо як конвенціональний. Прагматичний потенціал прикладу (16) окреслюємо як: висловлення-декларатив – прямий МА промісив – реаліс.

(17) *Bianca*: “*If you affect him, sister, here I swear I’ll plead for you myself, but you shall have him*” (Shakespeare, *The Taming of the Shrew*, II, I, 14–15) [21, с. 138]. – «Якщо ти вплинеш на нього, сестра, то тут я клянусь, що буду благодіяти тебе сама, але ти будеш мати його».

Приклад (17) засвідчує МА промісив, який експлікується головним предикатом *swear* у презентному індикативі з іллокутивною силою пропозиції-клятви. Визначаємо цей МА як прямий із цілеспрямованістю на реалізацію дії сентенційного компонента *I’ll plead for you myself* у майбутньому. Комунікативна мета суб’єкта головної дії *I* безпосередньо направлена на виконання обіцянки. Ситуацію ідентифікуємо як потенційну реальну з можливістю реалізації в майбутньому. Прагматичний потенціал речення (17) окреслюємо як: висловлення-декларатив – прямий МА промісив – реаліс.

Інші приклади (18) – (19) декларативних речень реалізують МА промісив:

(18) *Pisanio*: “*Nor hear I from my mistress, who did promise To yield me often tidings*” (Shakespeare, *Cymbeline*, IV, III, 39) [21, с. 2314]. – «Нічого не чути і від моєї господині, яка обіцяла писати мені доволі часто».

(19) *Iris*: “*Her waspish-headed son has broke his arrows, Swears he will shoot no more but play with sparrows And be a boy right out*” (Shakespeare, *The Tempest*, IV, I, 99–100) [21, с. 2432]. – «Збентежений невдачею, Купідон зламав свій лук і клятву дав – віднині не позбавляти честі людських сердець святині, а лише невинно жвавим бути».

– висловлення-інтерогативи як непрямі МА:

В англістиці інтерогативи є синтаксичними одиницями певного комунікативно-функціонального типу, здатного задовольняти комунікативні наміри мовця та передавати прагматичні смисли інших типів модально-інтенційних висловлень [18, с. 232]. У ході дослідження комплексних конструкцій із дієсловами волевиявлення у ранньомовноанглійській мові зафіксовані питальні речення як компленти дієслів прояву волі *want*, *determine*, *instruct*, *choose*, *advise*, *ask*, які вводяться переважно корелятами *how*, *who*, *what*, *where*. Такі висловлення постулюємо як непрямі МА *квеситиви*. Зазначимо, що універсальною комунікативною функцією питання є запит інформації та спонування до відповіді. Використання питальних конструкцій для вираження непитальних значень здійснюється на основі нейтралізації питальної семантики, що переходить на конотативний рівень [18, с. 233].

(20) *Gloucester*: “*Then be it; and go we to determine Who they shall be that straight shall post to Ludlow*” (Shakespeare, *King Richard III*, II, II, 140) [21, с. 985]. – «Нехай так і буде, а ми підемо, щоб визначити, хто будуть вони, котрі крокують прямо у Ладлоу».

У реченні (20) засвідчуємо висловлення-інтерогатив у підрядному інфінітивному реченні, яке реалізується неособово-дієслівним предикатом прояву волі *to determine* із сентенційним компонентом, що вводиться сполучником *Who*. Іллокутивна сила цього МА *квеситиву* визначається як конотативна із непрямым вираженням значення питальності інтерогативного вбудованого речення. Комунікативний зміст всього речення визначаємо із направленістю на з’ясування головним суб’єктом *Глостером* інформації, що експлікується у додатковій фінитній клаузі. Ситуацію кваліфікуємо як потенційну реальну із виконанням у майбутньому.

(21) *Duke*: “*therefore, I prithee, Supply me with the habit and instruct me How may formally*

in person bear me Like a true friar" (Shakespeare, *Measure For Measure*, I, III, 46–48) [21, с. 703]. – «Тому, прошу, чернече плаття мені дістаньте та навчіть мене, як поводитися, щоб справжнім ченцем здаватися».

Приклад (21) детермінуємо як непрямий *МА квеситив*, який експлікується дієсловом у презентному індикативі *instructs*, іменним об'єктом *me* та питальним комплемантарним додатковим реченням зі зв'язкою-корелятом *How*. Таке висловлення-інтерогатив виражає непряме питальне значення із комунікативною референцією на адресата і містить реальну потенційну для останнього ситуацію. Прагматичний потенціал прикладів (20) – (21) визначаємо як: висловлення-інтерогатив – непрямий *МА квеситив* – реаліс.

Приклади (22) – (24) репрезентують висловлення з дієсловами волевиявлення *choose*, *advise*, *ask* як непрямі *МА інтерогативи* зі сполучниками *what*, *where*, що вводять додаткові сентенційні питальні клаузи.

(22) *Falstaff*: "*Master Robert Shallow, choose what office thou wilt in the land, 'tis thine*" (Shakespeare, *King Henry IV*, Part II, V, III, 130) [21, с. 1273]. – «Містер Роберт Шеллоу, вибирай, яку посаду в державі ти бажаєш, і вона стане твоєю».

(23) *Duke*: "*Now, as thou art a gentleman of blood, Advise me where I may have such a ladder*" (Shakespeare, *The Two Gentlemen of Verona*, III, I, 121–122) [21, с. 96]. – «Ти, як досвідчений гульвіса, дай мені пораду, де можу я дістати таку драбину».

(24) *Shylock*: "*You'll ask me, why I rather choose to have A weight of carrion flesh than to receive Three thousand ducats*" (Shakespeare, *The Merchant of Venice*, IV, I, 40–41) [21, с. 318]. – «Ви запитаєте мене, чому я обираю фунт падали замість трьох тисяч дукатів».

Особливістю наступних висловлень-інтерогативів (25) – (26) із дієсловами *want*, *determine* та комплемантарних клауз із корелятами *how*, *what*, відповідно, є той факт, що вони входять до складу вищих питальних реченневих конструкцій, але позиціонують власний запит інформації непрямо за наявності дієслів волевиявлення.

(25) *Lennox*: "*Who cannot want the thought how monstrous It was for Malcolm and for Donalbain To kill their gracious father?*" (Shakespeare, *Macbeth*, III, VI, 7–10) [21, с. 1981]. – «Хто ж не хоче вважати, яким жахливим злодійством був вчинок Малкольма та Дональбайна вбити свого милостивого батька?».

(26) *Second Gentleman*: "*May I be bold to ask what that contains, That paper in your*

hand?" (Shakespeare, *King Henry VIII*, IV, I, 12) [21, с. 1391]. – «Чи можу я насмілитися запитати, що містить той документ у ваших руках?».

– **висловлення-перформативи як прямі МА:**

Термін «перформативне дієслово» ввів в ужиток Дж.Л. Остін [13, с. 22–27]. Однак вже у 1930 р. явище, що визначається цим терміном, було помічено Е. Кошмідером і позначено терміном «коінциденція». Під коінциденцією Е. Кошмідер мав на увазі збіг слова і дії, у тому значенні, що слово, яке вимовляється, саме і є дією, котра позначається [7, с. 61]. Дж. Остін наголошував, що перформативи мають свою власну функцію і слугують для здійснення дії. Дія, що позначається перформативним дієсловом у певному МА, обов'язково повинна бути виконана мовцем, а речення, в якому реалізується це дієслово, називається перформативним [7, с. 62, 13, с. 24–25]. А.П. Загнітко окреслює перформативний тип речень як речення-висловлення, в яких дія, названа дієсловом-присудком, дорівнює самій дії [9, с. 124]. У ранньомовноанглійський період спостерігаємо такі перформативні дієслова прояву волі зі значенням наказовості, зобов'язання, прохання, бажання, рекомендації: *bid*, *beg*, *pray*, *command*, *wish*, *want*, *desire* тощо, які в конструкціях із перформативною волітивною функцією приєднують акузатив з інфінітивом без частки *to* або вживаються із часткою *to* [20, с. 9–23].

У прикладах (27) – (28) засвідчуємо, що перформативна волітивна функція експлікується займенником *I* та дієсловами прояву волі *bid*, *want*, які комплементуються інфінітивною клаузою без частки *to* (27), із часткою *to* (28).

(27) *Grumio*: "*I say unto thee, I bid thy master cut out the gown*" (Shakespeare, *The Taming of the Shrew*, IV, III, 127–128) [21, с. 159]. – «Я кажу тобі: я *благаю*, щоб твій пан розрізав цей халат».

(28) *Prince*: "*I want more uncles here to welcome me*" (Shakespeare, *King Richard III*, III, I, 5–6) [21, с. 988]. – «Я *хочу*, щоб тут привітали мене більше за вельможних панів».

Досліджувані перформативні речення-висловлення постулюємо як *прямі МА*.

(29) *Autolycus*: "*whereupon I command thee to open thy affair*" (Shakespeare, *The Winter's Tale*, IV, IV, 774) [21, с. 2382]. – «Отже, я *наказую* тобі доповідати твою справу».

Речення (29) визначаємо як висловлення-перформатив, що експлікується займенником *I*, дієсловом волевиявлення *command* та інфінітивним комплексом. Перформативна волітивна функція

головного предиката вказує на іллокутивну мету власного волевиявлення суб'єкта дії тут і зараз, де іллокутивний акт *I command* є одночасно промовлянням пропозиції наказу та цією дією, яка визначає цей МА як прямий. МА перформатив позиціонуємо як потенційний реально виконаний. Комунікативна інтенція спрямована на адресата та не вимагає реалізації ситуації загалом. Прагматичний потенціал цього прикладу окреслюємо як: висловлення-перформатив – прямий МА перформатив – реаліс.

Приклади (30) – (32) реалізують речення-висловлення із перформативною волітивною функцією прояву волевиявлення суб'єкта, як прохання (30), бажання (31), (32) з одночасним промовлянням і виконанням головної вольової дії.

(30) *Dromio of Syracuse*: “*What means this jest? I pray you, master, tell me*” (Shakespeare, *The Comedy of Errors*, II, II, 20) [21, с. 40]. – «Що означає цей жарг? Я молю вас, повелителю, сказати мені».

(31) *King*: “*But I was made a king, at nine months old. Was never subject long'd to be a king, As I do long and wish to be a subject*” (Shakespeare, *King Henry VI*, Part II, IV, IX, 4–6) [21, с. 873]. – «Немовля я був коронований. Так пристрасно підданий вінця не жадає, як я жадаю та бажаю палко бути підданим простим».

(32) *Portia*: “*I do desire you Not to deny this imposition*” (Shakespeare, *The Merchant of Venice*, III, IV, 33) [21, с. 315]. – «Я дійсно бажаю вам не заперечувати це зобов'язання».

Висновки. Таким чином, на основі проаналізованого матеріалу можна стверджувати, що у ранньомовноанглійській мові висловлення-речення із клаузальною комплементациєю дієслів волевиявлення демонструють функціонування різних прагматичних типів МА, таких як директиви, декларативи, інтерогативи та перформативи, які експлікуються у складних конструкціях із інфінітивними або реченнєвими комплементами та позначають у реченні висловлення іллокутивних актів наказу, команди, прохання, бажання, обіцянки, питання, запиту. Прагматичний потенціал таких висловлень актуалізує іллокутивну функцію відповідного МА у процесі мовлення із комунікативною метою направленості / ненаправленості на адресанта, визначенням пропозиції змісту ситуації як потенційно реалізованої або нереалізованої. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні значення модальності волевиявлення, зокрема суб'єктивних волюнтаривних, оптативних відношень у складних реченнях із фінітними та інфінітивними комплексами у синхронії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адамсон И. Модальный смысл дезидеративности: от семантической зоны к семантической типологии высказываний (на материале русского языка) : дис. ... докт. филос. в области русс. языка. Таллин, 2006. 131 с.
2. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
3. Беляева Е.И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1992. 168 с.
4. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство / пер. с англ. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. С. 238–250.
5. Гладуш Н.Ф. Повествовательные директивы в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 ; Киев. гос. пед. ин-т иностр. языков. Киев, 1985. 22 с.
6. Гнатюк Л. Таксономія прагматичних типів речень-висловлень у умовах міжособистісної комунікації. *Записки з українського мовознавства*. 2010. Вип. 19. С. 33–42.
7. Дрінко Г.Г. Спонукальні конструкції в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 ; Горлівський держ. педагогічний ін-т іноземних мов. Горлівка, 2005. 182 арк.
8. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2007. 219 с.
9. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
10. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
11. Магас Н.М. Семантика перформативних висловлювань із ментальними предикатами. *Мовознавчий вісник Черкаського ун-ту ім. Б. Хмельницького*. 2010. Вип. 10. С. 191–194.
12. Михайлова Л.В. Еволюція директивних речевих актів в англійському мові : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Харьков, 2002. 197 с.
13. Остин Дж. Л. Слово как действие / пер. с англ. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вип. 17. Теория речевых актов. С. 22–129.
14. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике : монография / сост., общ. ред. и вступ. ст. И. Шевченко. Винница : Нова книга, 2013. 560 с.
15. Приходько А.И. Иллокутивная типология оценочных высказываний. *Science and Education a New Dimension: Philology*. Vol. 4. Budapest, 2013. С. 32–36.

16. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов / пер. с англ. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. Теория речевых актов. С. 170–194.
17. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / пер. с англ. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. Теория речевых актов. С. 151–169.
18. Сітко А.В., Струк І.В. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англо-мовної художньої прози). *Одеський лінгвістичний вісник* / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 2017. Вип. 9. Т. 3. С. 231–235.
19. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика. Винница, Нова Книга, 2009. 292 с.
20. Maetznner E. An English grammar: methodical, analytical, and historical. Volume III / By Eduard Adolf Ferdinand Maetznner. London : J. Murray. Boston : Roberts, Brothers, 1874. 576 p.
21. Rowse A.L. The annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances / edited, with introductions, notes, a biography and bibliography by A.L. Rowse. New York : Greenwich House, 1988. 2479 p.

УДК 81:81.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.7>

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТИЛЬ», «МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР» І «РЕГІСТР ДИСКУРСУ»

CORRELATION OF CONCEPTS “FUNCTIONAL STYLE”, “SPEECH GENRE” AND “REGISTER INTERRELATION”

Черниш О.А.,

orcid.org/0000-0002-2010-200X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»

Статтю присвячено вивченню особливостей співвідношення понять «функціональний стиль», «мовленнєвий жанр» і «регістр дискурсу». Знання якісних характеристик цих категорій організації контексту й ситуації спілкування сприятиме детальному системному вивченню дискурсу.

У науковій розвідці проаналізовано підходи до визначення понять стилю, жанру та регістру. Встановлено, що регістр є багатовимірним поняттям, яке становить сукупність тексту та соціального контексту. Регістр детермінує вибір лексичних засобів і синтаксичних структур відповідно до комунікативної специфіки та контексту ситуації. У свою чергу, поняття регістру тісно пов'язане з поняттям мовленнєвого жанру. Регістр і жанр є формами реалізації та функціонування дискурсу.

Жанр розуміється як відносно стійкий у тематичному, стилістичному та композиційному планах набір когнітивних і комунікативних характеристик сукупності певних текстів у їхньому зв'язку із ситуативним контекстом. Жанр визначає форму побудови тексту, характер інформації, засоби вираження інформації, емоційну забарвленість, а також цільову аудиторію. Тобто жанр враховує екстралінгвістичні, композиційні та лінгвістичні характеристики тексту.

У межах жанру відбувається конкретизація характеристик стилю, детермінується сфера його функціонування, ціль, тип адресата, ситуація спілкування. Поняття «стиль» пов'язане зі способом вибору й організацією мовних засобів у процесі мовлення та побудови тексту. Стиль розкриває сферу мовної варіативності, яка співвідноситься з контекстом ситуації та функцією висловлювання. Стиль відображає активну мовну свідомість мовця. У статті розглянуто параметри характеристик стилю, комунікативність і вибірковість, проаналізовано їхні особливості. Доведено важливість зіставлення текстів різних стилів із їх жанровою диференціацією, оскільки кожен функціональний стиль реалізується у властивій тільки йому сукупності жанрів.

Таким чином, у статті доведено, що вивчення проблеми взаємодії та взаємовідношення понять функціонального стилю, мовленнєвого жанру та регістру сприятиме системному аналізу дискурсу.

Ключові слова: функціональний стиль, регістр дискурсу, мовленнєвий жанр, дискурс, аналіз дискурсу, мовна свідомість.

The article is devoted to the study of functional style, speech genre and register interrelation. Functional style, speech genre and register are the categories of context and communicative situation realization. Consequently, knowledge of their qualitative characteristics will contribute to thorough discourse analysis.

In our research, we have analyzed current approaches to define such notions as “functional style”, “speech genre” and “register”. It is established that register is a multidimensional concept, which implies a set of texts and social context. Register determines the choice of lexical means and syntactic structures in accordance with communicative specificity and context of the situation.